

18.21x23.61	31	4	עמוד	הארץ - אקדמיה	23/05/2011	27352241-6
מכון טכנולוגי חולון - 83313						

בעוד שמורים לבית הספר היסודי מוכשרים לעבודתם במשך כארבע שנים ומורים לבית הספר התיכון מוכשרים לעבודתם במשך כשנתיים, הרי שרובם הגדול של אנשי הסגל האקדמי באוניברסיטאות ובמכללות אינם מקבלים כל הכשרה לעבודתם כמורים או מרצים. סקרי ההוראה במוסדות הללו יכולים לתת תמונה על איכותה. איך מתייחסים לסקרי ההוראה שנערכים בארץ ומה ניתן לעשות על מנת לשפר את המצב. מספר מחקרים הוצגו בכנס שעסק בנושא

אהוד רוזן

לקידום ההוראה. לדוגמה, הם מקיימים סדנאות מגוונות לקידום ההוראה ובין השאר גם מבוא להוראה למורים ולמתרגלים חדשים, ומספקים שירותי ייעוץ אישי.

אלפי מרכזים לקידום ההוראה קיימים ברוב ארצות אירופה, אוסטרליה, המזרח הרחוק וצפון אמריקה. בארה"ב ובקנדה פועלים למעלה מאלף מרכזים. בארץ קיימים כיום 16 מרכזים לקידום ההוראה - בשש אוניברסיטאות ובעשר מכללות. כיוון שהות"ת תומך ברעיון קיום המרכזים, יש להניח שמספרם יילך ויגדל.

אל תבלבלו אותנו עם עובדות ומחקרים

אז איך מדרגים את המרצים? לדברי פרופ' נירה חטיבה. מפריכות עדויות שנאספו במשך 20 שנות מחקר, טענות נפוצות לפיהן: סקרי ההוראה הם חסרי משמעות וחסרי ערך. הסטודנטים מושפעים על ידי גורמים לא רלוונטיים והסקרים מוזיקים להוראה באוניברסיטה. המחקרים שנעשו מראים שתוצאות הסקרים תקפות ומהימנות: שבמוצע, הסטודנטים מדרגים את המרצים באופן אחראי, בעיקר על סמך תרומת הוראתם ללמידת הסטודנטים, ואינם מושפעים מגורמים לא רלוונטיים כמו קושי הקורס. רמת הציונים הממוצעת שנותן המרצה לתלמידים בקורס, ורצון לנקום במרצה.

לדברי פרופ' נירה חטיבה, ראש המרכז לקידום ההוראה באוניברסיטת תל-אביב, בעוד שמורים לבית הספר היסודי מוכשרים במשך כארבע שנים ומורים לבית הספר התיכון מוכשרים לעבודתם במשך כשנתיים, הרי שהרוב הגדול של אנשי

פרופ' נירה חטיבה: יש מרצים שמאמינים שאם הם יורידו את רמת הקושי והדרישות מהתלמידים ויתנו להם ציונים טובים, התלמידים ידרגו אותם יותר גבוה. התנהגות שגויה כזו גורמת נזק שכן היא מורידה את רמת ההוראה באוניברסיטה. זאת, מבלי שהמרצים ישיגו את מטרתם - להשיג "ציונים" יותר טובים. עם זאת, על כולם לדעת שיש סטודנטים שמדרגים מרצים באופן בלתי ראוי ובלתי הוגן

הסגל האקדמי באוניברסיטאות ובמכללות אינם מקבלים כל הכשרה לעבודתם כמורים. דרישת הקבלה העיקרית כאיש סגל במוסדות החינוך הגבוה, ובמיוחד באוניברסיטאות, היא היכולת המחקרית של המועמד. המרכזים לקידום ההוראה באוניברסיטאות ובמכללות באים למלא את החסר. הם מציעים (ללא תשלום) לאנשי הסגל פעילויות ושירותים מסוגים שונים

«» שיפור איכות ההוראה היא אחת המטרות הראשיות של תוכנית החומש החדשה של ההשכלה הגבוהה. כך אמר פרופ' מנואל טרכטנברג, יו"ר ות"ת, בכינוס סקרי הוראה שהתקיים ביוזמת המרכז לקידום ההוראה של אוניברסיטת תל אביב, בתמיכת קרן חינוך ארה"ב-ישראל (תכנית פולברייט). פרופ' טרכטנברג הבטיח לחוקרים שות"ת מעוניינת מאוד בממצאי עבודותיהם, ותחפש דרכים לשלבם בנוסחאות מימון, המבוססות על נתוני איכות ההוראה.

סקרי ההוראה נועדו להשמיע את קולם של הסטודנטים ביחס לקורסים ולהוראה באוניברסיטאות ובמכללות, ומהווים למעשה סקרי שביעות רצון של הסטודנטים מההוראה. תוצאות הסקרים מהוות משוב על עבודת המורים (מרצים, מתרגלים, מורים מן החוץ) ומשמשות לקבלת החלטות לגבי קידום מורים. שיבוץ בקורסים ועוד.

סקרי הוראה נערכים למעלה מ-40 שנה באלפי מוסדות הוראה אקדמיים בעולם. במהלך השנים נערכו אלפי מחקרים בנושאים הקשורים בסקרים, ונצבר ידע עצום. אך ידע זה, במקרים רבים, לא הגיע לארץ ומוסדות הוראה אקדמיים שמפעילים סקרי הוראה, עושים זאת בעיקר על בסיס החשיבה של הסגל המקומי, מבלי להתייחס כמעט לידע העולמי.

19.72x23.16	32	4 עמוד	הארץ - אקדמיה	23/05/2011	27352245-0
מכון טכנולוגי חולון - 83313					

התוצאות בציבור, אלא רק לבעלי העניין ובתנאים מגבילים ועם דיווח על הגורמים המשפיעים. חשוב שבכל מוסד אקדמי יתקיים מנגנון שיתמוך במרצים במאמציהם לקידום ההוראה על בסיס תוצאות הסקר, כפי שנעשה במרכזי ההוראה.

על מציאות סובייקטיבית ועל מיתוסים

השדה של הערכות הסטודנטים את המרצים (SET: Students' Evaluation of Teachers) מבוסס היום היטב כתחום יישום ומחקר בכל המוסדות להשכלה גבוהה. שדה זה אינו רגוע והוא מאופיין על ידי מתח תמידי וקונפליקט בין החוקרים לבין הסגל האקדמי. על פי מחקר שנערך באוניברסיטה העברית, מכבדים אנשי הסגל את סקרי ההוראה ומייחסים להם חשיבות רבה, זאת בניגוד למה שנהוג לחשוב. לדברי פרופ' אלישע באב"ד מבית הספר לחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים, חשים אנשי הסגל, עם זאת, תסכול מכשלים שונים של המערכת ומקשיים שהם חווים בשימוש בהערכות לשם שיפור הוראתם. כמו כן זהו כמה סוגיות עקרוניות משמעותיות וכמה מיתוסים שאנשי הסגל מאמינים בהם.

פרופ' באב"ד מסיק שהמציאות הסובייקטיבית וההתנסויות של המרצים שונות באופן מהותי מן התפישות של החוקרים ומן התפישות של אלו שמעבירים ומנתחים את הסקרים. כפי שהמרצים נדרשים לכבד את תלמידיהם ולהבין את נקודת הראות שלהם, כך נדרשים מעבירי הסקרים, החוקרים ואנשי המנהל האקדמי המשתמשים בתוצאות הסקרים, לכבד את המרצים ולהבין לעומק את נקודת הראות שלהם, את בעיותיהם ואת תסכוליהם בעבודת ההוראה השוטפת עם הסטודנטים.

להתנתק במרצים ואינם מורידים את הערכותיהם מסיבות אישיות. אפילו להיפך - רוב הסטודנטים שממלאים את שאלוני הסקר באינטרנט הם דווקא התלמידים המצטיינים והטובים ואילו החלשים נוטים להשתתף בו באחוזים נמוכים. המקרים בהם סטודנטים מדרגים מרצים על בסיס של נקמנות או של נחמדות המרצה לסטודנטים והקלת הדרישות מהם, מעטים והשפעתם נמוכה ביותר. ליידע את המרצים ועושי ההחלטות באוניברסיטה על כך שבממוצע, הסטודנטים מעריכים בסקר את ההוראה הטובה ושהדרך לשפר את ה"ציון" שלהם היא ללמד באופן ברור, מובן ומעניין יותר, שיעזור לתלמידים ללמוד. היא מתרעה מפני מרצים שמאמינים שאם הם יורידו את רמת הקושי והדרישות מהתלמידים ויתנו להם ציונים טובים, התלמידים ידרגו אותם יותר גבוה. התנהגות שגויה כזו גורמת נזק שכן היא מורידה את רמת ההוראה באוניברסיטה, זאת מבלי שהמרצים ישיגו את מטרתם - להשיג "ציונים" יותר טובים. עם זאת, על כולם לדעת שיש סטודנטים שמדרגים מרצים באופן בלתי ראוי ובלתי הוגן. על מנת שמקבלי ההחלטות לא יסתמכו על תוצאות הסקרים באופן בלתי ראוי, חשוב מאוד להעריך את עבודת המרצה גם בדרכים נוספות ולא להסתמך על הערכות של המרצה בקורס יחיד אלא במכלול הקורסים שלימד במשך השנים. מספר גורמים רלוונטיים, שציונו לעיל, עלולים להשפיע על תוצאות הסקר. על מנת להגן על כבוד המרצים ולא לגרום להם נזק, אין לפרסם את

במחקרים וזהו כמה גורמים רלוונטיים שמשפיעים על התוצאות: רמת התואר - מרצים בקורסים לתואר ראשון מדורגים נמוך יותר מאשר בקורסים לתארים גבוהים, מרצים בכיתות גדולות מדורגים נמוך יותר מאשר בכיתות קטנות, ומרצים בתחומים אקדמיים "קשים" (בדרך כלל כאלה שמבוססי מתמטיקה) מדורגים נמוך יותר מאשר בתחומים אקדמיים "רכים" (שאינם מבוססי מתמטיקה). גם ההערות המילוליות של הסטודנטים לגבי המרצים נמצאו תקפות בכך שהן משקפות בתוכנן ובשכיחותן את הנושאים של הדירוג המספרי.

על מנת לצמצם פרשנויות שגויות של תוצאות הסקר ולמנוע שימושים בלתי ראויים בהן, מציעה פרופ' חטיבה:

להעביר למרצים מידע על תוצאות של אלפי מחקרים מהארץ ומהעולם שמוכיחות תקפות ומהימנות של תוצאות סקרי ההוראה. באופן כללי, הסטודנטים ממלאים את שאלוני הסקר בצורה רצינית ואחראית על בסיס תרומת המרצה למידתם ומעריכים אותו באופן עקבי ונאמן ביותר, בעיקר על בסיס יעילות הוראתו ויחסו לתלמידים ולשאלותיהם. בכל המחקרים, לא נמצא קשר בין רמת השעשוע של הקורס, דרגת הקושי של הקורס או רמת הציונים שנותן המרצה לבין גובה "ציוניו" על ידי הסטודנטים. כלומר בממוצע, הסטודנטים אינם מעריכים יותר גבוה מרצה שמבדר בשיעורים, שדורש מהם מעט או שמרבה לתת ציונים טובים. זאת ועוד, הסטודנטים בממוצע, גם החלשים שבהם, אינם נוטים

פרופ' אלישע באב"ד: כדי שסקרי ההוראה יוכלו לשמש בצורה יעילה לשיפור ההוראה, שני הצדדים חייבים לקבל את נקודת הראות הלגיטימית של הצד האחר. אנשי הסגל אינם יכולים להתעלם מתוצאות מצטברות של מחקרים ומן העדויות על תקפותה של המדידה על ידי הסקרים, ובוודאי שאינם יכולים להתנגד לעצם העברתם של הסקרים בכיתותיהם. החוקרים ומעבירי הסקרים, לעומתם, חייבים להכיר בכך שאנשי הסגל צודקים בחלק ניכר מטענותיהם אודות הכשלים שבהם הם מתנסים

18.37x22.98	33	4 עמוד	הארץ - אקדמיה	23/05/2011	27352247-2
מכון טכנולוגי חולון - 83313					

בהירות ועניין

שני ממדי "הוראה טובה",

החשובים ביותר לסטודנטים

הינם יכולתו של המרצה להסביר

באופן ברור את התכנים הנלמדים וליצור

עניין בתכני הקורס והשיעורים. כך עולה מסקר

שערכו פרופ' מוטי פרנק, ד"ר רונן המר ולימור

סהר ענבר מהמכון הטכנולוגי חולון HIT. המטרת

המרכזית של המחקר הייתה לזהות את ממדי

'ההוראה הטובה' החשובים ביותר לסטודנטים.

עם זאת, שני הממדים הללו קיבלו, במוצג, את

הדירוגים הנמוכים ביותר מבין ששת הממדים

של 'הוראה טובה'.

לאור זאת, מומלץ לרכז מאמץ לשיפור הוראת

המרצים בשני ממדים אלה, ממצא נוסף בעל עניין

הוא שבניגוד לתדמית הרווחת, הסטודנטים שבעי

רצון מרמת המוכנות שהמרצים מפגינים במהלך

השיעורים ומהיחס שהם מגלים לסטודנטים.

שתי הקבוצות. שתי הקבוצות תופסות את היעד

של המרצה כקריטריון החשוב ביותר להערכתו.

קיימת תמימות דעים מלאה באשר לחשיבותה

של האינטראקציה בין המרצה והסטודנטים. בעוד

המרצים רואים את תפקידם העיקרי בפיתוח

החשיבה של הסטודנטים, הסטודנטים מצפים

שהמרצים יכינו אותם לתחום העבודה.

באשר להערכת הסטודנט - קיימת תמימות

דעים בין הקבוצות באשר לחוסר האפשרות

להעריך כשרים קוגניטיביים רק באמצעות

מבחנים אובייקטיביים, ובאשר לנחיצות השימוש

במגוון של טכניקות הערכה. המרצים תופסים את

החשיבה העצמאית של הסטודנט כחשובה ביותר,

בעוד הסטודנטים מייחסים חשיבות מרבית לידע.

»5

כדי שסקרי ההוראה יוכלו לשמש בצורה יעילה

לשיפור ההוראה, שני הצדדים חייבים לקבל

את נקודת הראות הלגיטימית של הצד האחר.

אנשי הסגל אינם יכולים להתעלם מתוצאות

מצטברות של מחקרים ומן העדויות על תקפותה

של המדידה על ידי הסקרים, ובוודאי שאינם יכולים

להתנגד לעצם העברתם של הסקרים בכיתותיהם.

החוקרים ומעבירי הסקרים, לעומתם, חייבים

להכיר בכך שאנשי הסגל צודקים בחלק ניכר

מטענותיהם אודות הכשלים שבהם הם מתנסים.

ד"ר שושנה רוזמרין: שתי הקבוצות תופסות את היעד של המרצה כקריטריון החשוב ביותר להערכתו, ואת השימוש באמצעים אור-קוליים כפחות חשוב. קיימת תמימות דעים מלאה באשר לחשיבותה של האינטראקציה בין המרצה והסטודנטים. בעוד המרצים רואים את תפקידם העיקרי בפיתוח החשיבה של הסטודנטים, הסטודנטים מצפים שהמרצים יכינו אותם לתחום העבודה

המרצה כדוגמה אישית

על אף שהמורים במכללות להכשרת מורים

המכונים מורי המורים נתפשים כאחראים על

איכות המורים במערכת החינוך. נמצא שיש מעט

מאד מידע על מאפייניהם. מטרת המחקר שערכו

ד"ר אריאלה טייכמן-וינברג, ד"ר אתי גרובגלד

ומעיין פסטרנק, מאחורה - המכללה האקדמית

לחינוך, הייתה לבדוק כיצד תופסים סטודנטים

במכללה להוראה את המרצה המהווה "דוגמה

אישית", כמודל למורים לעתיד.

בניתוח תוכן זהו שש קטגוריות שמשבירות את

"המרצה משמש כדוגמה אישית" והן: שיטות

הוראה, מחויבות להוראה, אישיות המרצה, יחס

לסטודנטים, ידע, ומאפיינים כלליים. בעיקר

עלה שהסטודנטים מייחסים חשיבות רבה לכך

שהמרצה ישמש כמודל ליישום שיטות ההוראה.

הערכת ידע

מסתבר שהידע של המרצה הינו הקריטריון החשוב

ביותר להערכתו, הן ע"י הסטודנטים והן ע"י

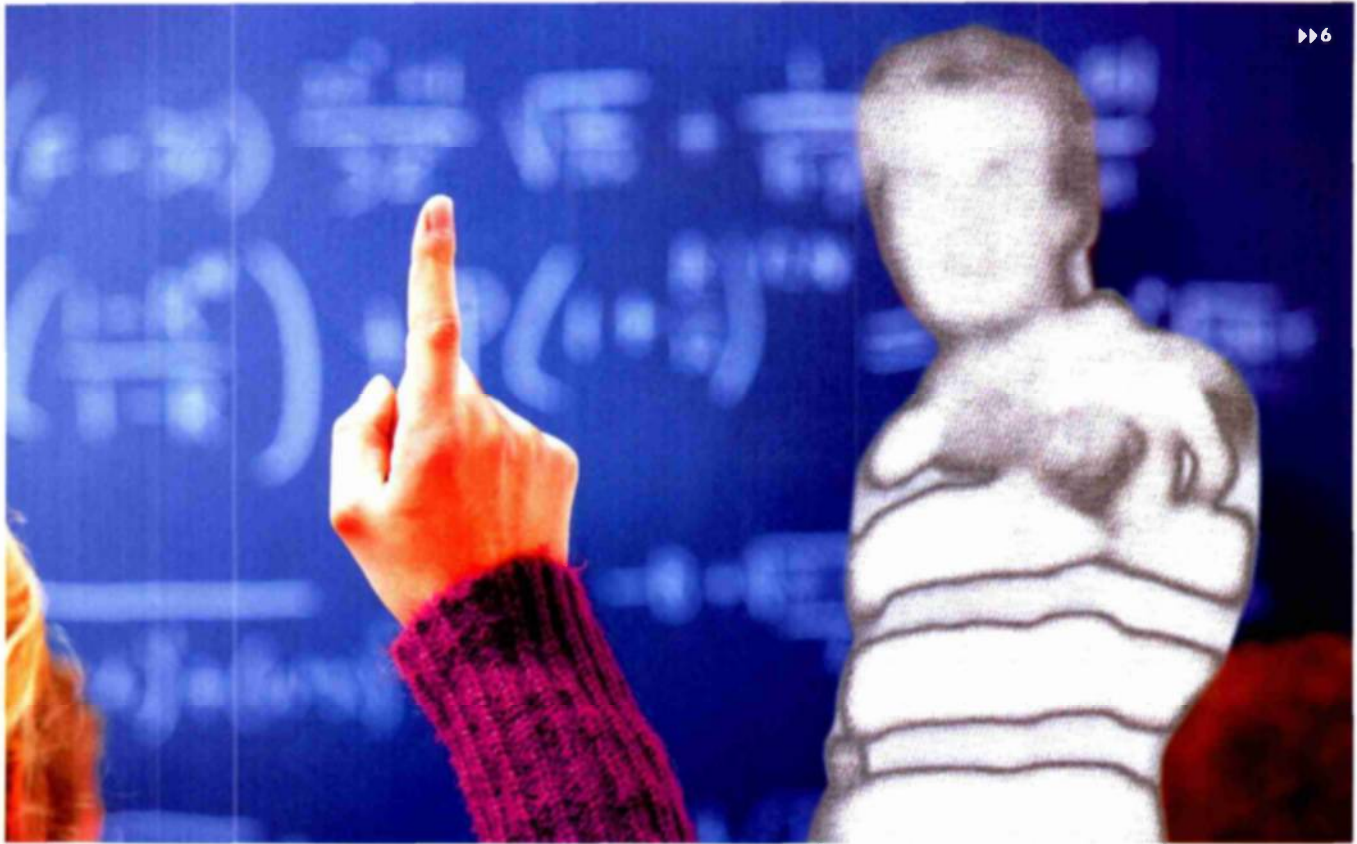
המרצים. כך עולה ממחקר שערכה ד"ר שושנה

רוזמרין מהמרכז האוניברסיטאי באריאל. מטרת

המחקר הייתה לבדוק את העמדות של מרצים (71)

ושל סטודנטים (138) באשר להליך ההערכה של

19.49x23.76	34	4	עמוד	הארץ - אקדמיה	23/05/2011	27352251-7
מכון טכנולוגי חולון - 83313						

66

הוראה יעילה

כמכללה אקדמית לחינוך שאמורה להדגים הוראה יעילה, מגוונת ועדכנית, ראתה מכללת אורנים כאחד מיעדיה המרכזיים, לקדם את איכות ההוראה בקורסים. סקר ההוראה משמש את המכללה ללמידה ולהתפתחות מקצועית ברמת המרצה והמוסד, ומציע מידע אובייקטיבי בדיוני קביעות וקידום דרגות סגל.

הפריט "הקורס הקנה לי כלים להמשך למידה עצמית בתחום" זכה לדירוג הממוצע הנמוך ביותר מבין כל פריטי השאלון ולכן פותחה סדנה בת יומיים שמלמדת את המרצים איך לפתח אצל תלמידיהם מכוונות עצמית ללמידה

לדברי ד"ר יוסי בר ורחל רמז מאוניברסיטת חיפה, סדנאות שניתנו למרצים לא התבססו על מדיניות שיטתית, בהתאם לצרכים של המרצים או לממצאי הסקרים.

הציפייה שהסדנאות יובילו להערכות גבוהות יותר של המרצים בסקרים הביאה לבחינה מחדש של מערך הסדנאות באוניברסיטת חיפה. העיקרון החדש שיושם הוא לקשור את תכני הסדנאות לפריטי שאלון הסקר כך שהסדנאות יכשירו את המרצים לשפר את הוראתם על פי כל אחד ואחד מהפריטים בשאלון. לדוגמה, הפריט בשאלון: "הקורס הקנה לי כלים להמשך למידה עצמית בתחום" זכה לדירוג הממוצע הנמוך ביותר מבין כל פריטי השאלון ולכן פותחה סדנה בת יומיים שמלמדת את המרצים איך לפתח אצל תלמידיהם מכוונות עצמית ללמידה.

על רקע מדיניות זו עולה השאלה האם הפריטים הכלולים בשאלון אכן משקפים את התכונות העיקריות החשובות להוראה יעילה. לכן, בעיצוב מערך ההכשרה נלקחים בחשבון גם השיקולים הבאים: זיהוי הצרכים של המרצים לשיפור הוראתם, והקניית ידע פדגוגי וסיוע למרצים בשילוב טכנולוגיות הוראה חדשות ■

שיחת משוב בין המרצה לסטודנטים שלו במהלך אחד השיעורים בכיתה, או עם קבוצת מיקוד מבין הסטודנטים מחוץ למסגרת השיעור, כמו כן ניתנת לסגל תמיכה פדגוגית ע"י רכות קידום ההוראה, שגם יוזמת סדנאות לקידום הוראה ולהובלת "פורום הוראה-למידה מעמיתים".

סדנאות מבוססות סקר

במשך השנים נשקלו באוניברסיטת חיפה רעיונות רבים כיצד לקדם את ההוראה. ההחלטה לגבי קיום סדנאות לקידום ההוראה של אנשי הסגל, התבססה בדרך כלל על היצע הסדנאות של יזמים פרטיים שלמרבתם לא היה ניסיון בהוראה אקדמית. למרצים הוצעו הרצאות שהתמקדו בעקרונות 'ההרצאה היעילה' ולמתרגלים הוצע להשתתף ביום עיון שעסק בהופעה בפני כיתה.

לדברי ד"ר מדי וליצקר-פולק, הובילה המכללה בעשור האחרון "אבולוציה" הדרגתית בפיתוח וביעול של תהליך הערכת איכות ההוראה, כך שייב נחונים תקפים ומהימנים, ויהווה בסיס נאמן לקבלת החלטות מושכלת. לצורך זה הרחיבה המכללה את מגוון השאלונים לסטודנט להערכת הקורס והמרצה - מאחד לתשעה; נוסף שאלון למרצה להערכת הקורס והסטודנטים, בו הוא מציג את נקודת מבטו; נעשתה התנסות בסקר ידני ומקוון לסירוגין והוחלט על העדפת סקר ידני. בנוסף, ניתנו המלצות לדרכים נוספות לקבלת משוב על איכות ההוראה ובהן: שאלון ייחודי התקף לקורס; שאלון אמצע סמסטר כבסיס לדיאלוג ויישום; שיחת משוב בין ראש החוג למרצה; ביקור בשיעור ע"י עמיתים או ע"י ראש חוג/רכות קידום ההוראה, עם משוב ודיאלוג מקצועי בעקבותיו;